

Liderlik strategiyasında yeni nüanslar

Prezident İlham Əliyevin telekanallara müsahibəsinin aktual məqamları

I məqalə

Mötədillik sizin başqa alternativiniz olduğu halda fəzilətdir.

Henri KİSSİNCER

Liderliyə yeni yanaşma zərurəti

Müasir siyasi təlimlərdə dünyanın ümumi mənzərəsinin mürəkkəbliyi, riskliliyi, qeyri-müəyyənliyi və ziddiyyətliyi haqqında geniş yazılır. Demək olar ki, həmin xüsusiyyətlər bütövlükdə dünyanın geosiyasi və siyasi dinamikasının müəyyənedici parametrləri kimi təqdim edilir.

Bu iddianın elmi əsaslılığı ilə işimiz yoxdur. Ancaq bir özəlliyi qəbul etmək gərəkdir: XXI əsrin siyasi, geosiyasi olaylarını, liderlik xüsusiyyətlərini öncəki yanaşmalar çərçivəsində adekvat dərk etmək prinsipcə imkansızdır!

Bütün dünyanın yeni elmi və politoloji yanaşmalara ehtiyacı vardır. Obrazlı desək, real proseslər mövcud yanaşmaların nəzəri və metodoloji sərhədlərinə “sığmır”. O cümlədən, liderliyin xarakteristikasında mövcud politoloji kriteriyaların həddlərinin “o tərəfində” axtarırlara ehtiyac yaranmışdır.

Bu vəziyyət müasir liderologiyada ən azından iki məsələni aktuallaşdırır. Birincisi, liderliyin təhlilində universal kriteriyaların mövcud olub-olmadığı bir daha araşdırılmalıdır. İkincisi, tarixi dövrün özəllikləri ilə yanaşı, liderin fəaliyyət göstərdiyi region və konkret ölkə faktorı ciddi surətdə nəzərə alınmalıdır.

Bu faktorların fonunda ötən dövrlərdə formalaşmış təlimlərin prizmasında XXI əsrdə liderliyin xarakteristikasına yanaşmaq həmişə qüsurlu olacaqdır. Həmin prizmada biz İlham Əliyevin liderlik strategiyasında özünü göstərən “yeni sintez” prinsipinin təhlili üçün iki politoloji məqama diqqət etməyi zəruri hesab edirik.

Onlardan biri realpolitik və idealpolitik təlimlərinin indiki mərhələdə münasibətləridir. Digəri isə siyasətdə, beynəlxalq münasibətlərdə və geosiyasətdə “qüvvələr balansı” və “maraqlar balansı” anlayışlarının məna transformasiyaları ilə bağlıdır.

Realpolitik və idealpolitik: münasibətlərin dinamikası

Məqalənin ümumi nəzəri konstrukt təsiri bağışlamaması üçün qısaca praktiki xarakterli bir sıra fikirlərin üzərində dayanmaq. “Realpolitika” almancadan tərcümədə “praktiki”, “gerçək” siyasət mənalərini verir. Elə diplomatik və politik siyasəti nəzərdə tutur ki, konkret faktlara, vəziyyətə, situasiyanın reallıqlarına əsaslanır. Bu zaman bu və ya digər dərəcədə ideoloji, əxlaqi və etik öngaydalar arxa plana keçə bilər. Həmin aspektdə realpolitika realizmlə kəşifir.

Siyasi realizmdə beynəlxalq münasibətlərdə qüvvələrin balansı, milli maraqlar və məqsədlər xüsusi yer tuturlar. İkinci dünya müharibəsindən sonra siyasi realizm əksər aparıcı dövlətlərin xarici siyasət kursunda dominant oldu. Bu siyasi kursun fəlsəfi, geosiyasi və siyasi-nəzəri tədqiqinə də ciddi diqqət yetirilir, bununla bağlı geniş müzakirələr aparılır.

Onu vurğulayaq ki, realpolitikanın O.fon Bismark, H.Kissincer, Z.Bzejnski, D.Syaopin, Ş.de Qoll, Li Kuan kimi tərəfdarları olmuşdur.

İdealpolitikanın xarici siyasət kontekstində daxili siyasət fəlsəfəsini beynəlxalq fəaliyyətdə ciddi surətdə nəzərə almağı

ehtiva edir. Konkret olaraq, idealpolitika milli dövlətin özünün müəyyən etdiyi prinsiplər və dəyərlər əsasında fəaliyyəti əsas tutur. Bu mövqeyin ifrat formaları da meydana gələ bilər. Məsələn, geosiyasətdə “Vesternizm” adlanan və Qərb dəyərlərinin mütləq surətdə (xoş və ya zor yolu ilə) başqalarına qəbul etdirməyi ifadə edən yanaşma mövcuddur.

Təcrübə göstərdi ki, ayrılıqda realpolitika və idealpolitika heç də həmişə dövləti uğurlu etmir. Bunun fonunda XXI əsrin ilk onilliklərində Henri Kissincerin Qərb dövlətlərinin xarici siyasəti ilə bağlı bir təklifi maraqlıdır.

Kissincerin sintez cəhdi

ABŞ-ın Əfqanıstan və Yaxın Şərq siyasətinin iflası uğraması Qərb geosiyasi fikrində səbəblərin araşdırılması ehtiyacını artırdı. H.Kissincerin qənaətinə görə, burada başlıca səbəb Qərbdə liderliyin böhranı ilə bağlıdır. Onun da siyasi-nəzəri qüsuruunu realizmlə idealizmin sintezinin xarici siyasətdə yoxluğu təşkil edir. Buna görə də H.Kissincer realpolitika ilə idealpolitikanın Qərb üçün çox aktual olduğu fikrini irəli sürmüşdü.

Ancaq indiki vəziyyət də göstərir ki, Qərbdə bu problemi real olaraq həll edə bilməyiblər. Yəni realpolitika ilə idealpolitikanın sintezini gerçəkdən həyata keçirə bilən liderə Qərb dövlətlərində rast gəlinmir. Görünür, praktikada bunu reallaşdırmaq çox sayda mürəkkəb faktorlarla bağlıdır. Onu həll etmək yeni liderlik keyfiyyətləri tələb edir. O cümlədən, siyasətdə qüvvələr balansı ilə maraqlar balansının yeni dinamikasına nail olmaq lazım gəlir.

Qüvvələr və maraqlar balansı

“Qüvvələr balansı” anlayışı geosiyasətdə ümumi halda müxtəlif güc mərkəzləri arasında təsir dairəsinin bölünməsinə ifadə edir. Əsas məqsəd hər hansı dövlət və ya dövlətlər qrupunun dominantlığını neytrallaşdırmaqdan ibarətdir. Ona görə də geosiyasətdə qüvvələr balansında dövlətlərin təsir səviyyəsinin uzlaşdırılması prinsipial rol oynayır.

“Maraqlar balansı” başlıca olaraq dövlətin və ya dövlətlər qrupunun regional və ya global səviyyədə milli maraqları optimal nəzərə almağı ifadə edir. Bu, özlüyündə qarşılıqlı fəaliyyətdə olan subyektlərin maraqlarının uyğunlaşdırılmasını tələb edir. Hər bir müstəqil dövlətin lideri üçün bu, yaradıcı prosesdir və xüsusi yanaşma tələb edir.

İndi Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin yanvarın 7-də Azərbaycan telekanallarına verdiyi müsahibədə ifadə etdiyi fikirlərin işığında vurğulanan məqamlara nəzər salaq.

COP29 realpolitika ilə idealpolitikanın sintezində

Azərbaycan Prezidentinin liderlik təcrübəsində milli maraqlar və onun fonunda qüvvələr balansının təmini ayrıca yer tutur. Bu məsələ daha geniş miqyasda İlham Əliyevin realpolitika ilə idealpolitikanın çox uğurlu sintezinə nail olması ilə əlaqəlidir. Dövlət başçısı və lider kimi, onun fəaliyyətində həmin məqam əyani surətdə öz əksini tapmışdır və bu proses davam edir.

Bu tezisın doğruluğuna 2024-cü ildə Bakıda keçirilən COP29-un nümunəsində əmin ola bilərik. Prezident İlham Əliyev COP29-u təşkil etməyin Azərbaycan üçün siyasi və geosiyasi mənasının yerli televiziya kanallarına verdiyi müsahibədə dolğun ifadə etmişdir. Xüsusi olaraq vurğula-

mışdır ki, “...bizim üçün COP29 böyük bir çağırış və böyük imkan idi. Bizim vəzifəmiz bu çağırışı uğura çevirməkdən ibarət idi. Əlbəttə, biz tam dərk edirdik ki, Azərbaycan istixana qazlarının emissiyası baxımından o qədər də böyük paya sahib deyil və bu işdə dünyanın bir araya gəlməsində mühüm rol oynaya bilməz. Lakin hesab etdik ki, beynəlxalq təşkilatlarda fəaliyyət təcrübəsi və şəxələndirilmiş xarici siyasət bizə körpülər qurmaqda yardımçı olacaq”.

Bu fikirlərin məntiqi strukturunu realpolitika ilə idealpolitikanın sintezində məna çalalarına malik olan tezislər təşkil edir. Onların üzərində geniş dayanacaq.

Böyük çağırış və geniş imkan

COP səviyyəsində hər hansı tədbirin təşkilinin təməlinə həmişə müəyyən ciddi çağırış olur. Onların ümumi çətinini, məlumdur ki, iqlim dəyişikliyi təşkil edir. Daha konkret olaraq isə dünya miqyasında müəyyən səbəblərdən atmosferin çirklənməsinin kritik həddə yaxınlaşması prosesinin qarşısının alınması təşəbbüsləri ön plana çıxarılır. Bunlar o deməkdir ki, mahiyyətə COP tədbiri global çağırışlarda dünya miqyasında təşkilatlanmış formada kollektiv reaksiya verə bilməkdən ibarətdir.

Azərbaycanı bu cür global miqyasda aktual olan və bəşəriyyəti əhatə edən çağırış kontekstində fərqləndirmək ciddi əlamətdir. Bu o deməkdir ki, BMT Azərbaycan dövlətinin rəhbərliyinə, aparılan siyasətə və əldə edilən nəticələrə inanır. Həmin bucaq altında da Prezident İlham Əliyevin vurğuladığı “böyük imkan” ifadəsinin siyasi, geosiyasi və diplomatik mənalrı aydın olur.

İlham Əliyev məharətli siyasi lider kimi bəşəri miqyasda aktual olan çağırışa müstəqil Azərbaycan üçün böyük imkan aspektində reaksiya verməsi zəruriliyini rəsmi Bakının dərinədən dərk etdiyini aydın ifadə etmişdir. Bu məqamda müasir mərhələdə global çağırışları müstəqil dövlətçilik üçün yeni imkanlara çevirmək kimi əhəmiyyətli liderlik özəlliyi ifadəsini tapır. Onun politoloji anlamı vurğuladığımız realpolitika ilə idealpolitikanın gerçəkçi və nəticəverici sintezinə nail olmaqla sıx bağlıdır. Yəni məsələnin nəzəri-politoloji aspektinin aktuallığını inkar etmədən həlledici məqamın liderin real olaraq fəaliyyəti ilə bağlılığını dərk etməyimiz lazımdır.

Real siyasət meydanında global çağırışla müstəqil dövlətin imkanlarının qarşılıqlı əlaqəsində, təbii ki, nəzəri-politoloji məna önəmlidir. Çünki konseptual səviyyədə çağırışla müstəqil milli maraqların uyğunlaşdırılması nümunəsi mütləq olmalıdır. Əslində, dünya miqyasında məhz həmin kontekstdə tədqiqatçılar global çağırışlarla, milli maraqların və qüvvələr balansının harmoniyasının nəzəri modelini hələ müəyyən edə bilməmişlər. Bunun əsas səbəbi kimi politoloji təlimlərdə qüvvələr balansı ilə maraqlar balansı arasında münasibətlərin lazımi səviyyədə konseptuallaşmaması göstərilir. Məhz həmin prizmadan problemə yanaşanda bir liderin praktiki təcrübəsinin önəmini həm də nəzəri-konseptual kontekstdə anlamaq olar. İlham Əliyevin liderlik fəaliyyətinin COP29 fraqmenti buna görə politoloji araşdırma üçün qiymətli mənbədir.

Bəs burada başlıca siyasi-diplomatik məqam nədən ibarətdir?

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru